

مقدمه

دانش و رشته روابط بین‌الملل بر اصول، مفروضه‌ها، مفاهیم و مقولاتی بنا شده است که بدون شناخت آنها تحلیل و تبیین جهان روابط بین‌الملل و تعاملات و مناسبات بازیگران بین‌المللی در عمل نیز مقدور و ممکن نیست. از این رو، درس «اصول و مبانی روابط بین‌الملل» برای دانشجویان رشته علوم سیاسی و روابط بین‌الملل موضوعیت و ضرورت می‌یابد. در این درس، از یک سو، دانشجو می‌آموزد که دانش روابط بین‌الملل بر چه اصول و مبانی‌ای استوار است. به سخن دقیق‌تر، رهیافت‌ها، مکاتب و قالب‌های فکری مختلف که شاکله دانش روابط بین‌الملل را تشکیل می‌دهند بر چه اصول، مبانی، مفروضه‌ها و پیش‌فرض‌هایی بنا شده‌اند و چه فرضیه‌هایی را ساخته و پرداخته‌اند. از سوی دیگر، وی با مفاهیم، مقولات و موضوعاتی آشنا می‌شود که برای درک و فهم و سپس تحلیل و تبیین پدیده‌ها، فرایندها، الگوها و نتایج بین‌المللی و انگیزه‌ها، آرمان‌ها و رفتارهای کشورهای دیگر بازیگران بین‌المللی لازم و ضروری است.

بنابراین، در درس «اصول و مبانی روابط بین‌الملل (۲۰۱)» درصدد تعیین، توصیف و تبیین اصول و مبانی دانش و رشته روابط بین‌الملل، از یک سو، و اصول حاکم بر روابط و مناسبات بازیگران بین‌المللی، از سوی دیگر، هستیم. تأمین این هدف نیز مستلزم و متضمن تبیین چرایی، چگونگی و چیستی روابط بین‌الملل در دو سطح عملی و علمی است. به گونه‌ای که در این درس به سه سؤال کلی پاسخ داده می‌شود: چرا باید روابط بین‌الملل را مطالعه کرد یا چه نیازی به مطالعه روابط بین‌الملل است؟ چگونه باید روابط بین‌الملل را مطالعه کرد یا روش مطالعه روابط بین‌الملل چیست؟ چه چیز را باید مطالعه کرد یا ماهیت و محتوای روابط بین‌الملل

چیست؟ از این رو، در این کتاب نیز، به عنوان منبع این درس، در پی واکاوی این سه موضوع و پاسخ به این سه پرسش هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی و روش‌شناختی هستیم. چستی و چگونگی مطالعه روابط بین‌الملل در فصول مختلف این کتاب واکاوی می‌شود. اما چرایی و ضرورت مطالعه روابط بین‌الملل را باید در همین ابتدا و به اختصار توضیح داد.

ضرورت مطالعه روابط بین‌الملل

شاید در زمان انتخاب واحد درس «اصول و مبانی روابط بین‌الملل» این سؤال در ذهن بسیاری یا بعضی از دانشجویان طرح شود که چه نیازی به مطالعه روابط بین‌الملل داریم؟ آنها ممکن است استدلال کنند که، اول، آنچه روابط بین‌الملل نامیده می‌شود مجموعه‌ای از مناسبات، تعاملات و تحولاتی است که به صورت واقعیت‌های عینی قابل مشاهده است؛ دوم، و شاید مهم‌تر از دلیل اول، آنچه در روابط بین‌الملل و خارج از سرزمین ایران رخ می‌دهد چه ارتباطی به ما دارد؛ چرا ما باید حادثه‌ای را که در بین کشورهای دیگر یا در یک نقطه دوردست جهان اتفاق می‌افتد مطالعه کنیم.

استدلال‌هایی از این دست به چرایی و ضرورت مطالعه روابط بین‌الملل مربوط می‌شود. بعضی از ضرورت‌های مطالعه روابط بین‌الملل را می‌توان در پاسخ به دو دلیل مذکور توضیح داد.

اول، واقعیت‌های بین‌المللی هرگز خود سخن نمی‌گویند، بلکه همیشه کسی یا کسانی در قالب نظریه‌هایی از طرف آنها صحبت می‌کنند. برای نمونه، کسی تردیدی ندارد که امریکا به عراق حمله کرد؛ اما در مورد ماهیت و واقعیت آن اختلاف نظر شدید وجود دارد. امریکا آن را جنگ آزادی‌بخش برای آزادی ملت عراق و تأمین امنیت ملی خود خواند؛ در حالی که در ایران جنگ نفت‌ناامیده شد؛ راستی واقعیت کدام است. افزون بر این، برای تشخیص و تبیین این واقعیت ما باید مفاهیم و پدیده‌هایی چون نظام بین‌الملل، جنگ، نفت، امنیت ملی و اهداف و انگیزه‌های امریکا را به درستی بشناسیم.

دوم، روابط بین‌الملل تنها به مسائل روز محدود و منحصر نمی‌شود. این مسائل و حوادث تنها جزئی از روابط بین‌الملل هستند که خود تحت تأثیر عوامل، نیروها و متغیرهای پایدار و پویایی قرار دارند. به گونه‌ای که درک و تحلیل وقایع روز و مسائل جاری جهان نیز در گرو شناخت و تبیین این علل و عوامل و الگوهای رفتاری است. افزون بر این، این حوادث ریشه در تاریخ گذشته و تأثیری در آینده دارند. از این رو، برای تحلیل مسائل روز باید گذشته را شناخت و آینده را حدس زد. فهم گذشته و حدس آینده نیز مستلزم شناخت یک دسته از فرایندها، قواعد و اصول حاکم بر روابط بین‌الملل است. آیا حمله عربستان به یمن را می‌توان بدون توجه به علل و عوامل تاریخی بین دو کشور و تأثیرات آینده آن تحلیل کرد؟

سوم، روابط بین‌الملل عرصه و میدان عملیاتی است که ایران در آن اقدام می‌کند. بدیهی است که آنچه در این صحنه رخ می‌دهد بر کشور ما نیز تأثیر مستقیم و غیر مستقیم دارد. پس، مطالعه و شناخت روابط بین‌الملل نه تنها برای ما لازم بلکه حیاتی است. چون روابط بین‌الملل مستقیماً به حیات و ممات کشورها و از جمله ایران گره خورده است. زندگی، سلامت و رفاه ما و فرزندان ما نیز به سرنوشت ایران بستگی دارد. آیا به قدرت رسیدن صدام حسین و سپس سقوط وی در عراق ایران را تحت تأثیر قرار نداد؟ آیا پیروزی حزب جمهوری خواه در انتخابات ریاست جمهوری سال ۲۰۱۶ آمریکا تأثیری بر ایران نخواهد داشت؟

چهارم، شناخت ماهیت روابط بین‌الملل، نظام بین‌الملل، بازیگران بین‌المللی، قدرت، اهداف و انگیزه‌های کشورها، اتحادها و ائتلاف‌ها برای ما ضروری و حیاتی است. ما باید شناخت درست و دقیقی از نیت، ذهنیت، شیوه تفکر و الگوی رفتار بازیگرانی داشته باشیم که به عنوان شریک، رقیب و دشمن با آنها در تعامل یا تقابل هستیم. ما به مطالعه روابط بین‌الملل و کشف نقشه ذهنی بازیگران بین‌المللی نیاز داریم تا بتوانیم به بهترین وجه ممکن در تعامل با آنان اهداف خود را برآورده سازیم.

بسیاری، روابط بین‌الملل را به بازی شطرنج تشبیه می‌کنند. تردیدی نیست که از لوازم و ضروریات پیروزی در این بازی شناخت کامل و دقیق قواعد بازی شطرنج

و حریف است. پس موفقیت در بازی روابط بین‌الملل نیز مستلزم شناخت ماهیت این بازی، اصول و قواعد حاکم بر آن و حریفان و رقیبان است. بسیاری از حوادث و نتایج ناگواری که در این مرز و بوم رخ داده است، دست کم تا اندازه زیادی ناشی از عدم شناخت و درک درست روابط بین‌الملل بوده است. آیا اگر تصمیم‌گیرندگان ایران در عصر قاجار درک و شناخت درستی از مناسبات قدرت‌های بزرگ اروپایی و معادلات قدرت در نظام بین‌الملل آن روزگار داشتند معاهدات گلستان و ترکمن‌چای بر ایران تحمیل می‌شد؟

پنجم، مطالعه و فهم روابط بین‌الملل برای ما ایرانیان به جهت ژئوپلیتیک، ژئواکونومیک و ژئوکالچر ایران نیز بسیار اهمیت دارد. موقعیت جغرافیایی ایران چنان است که آن را به صورت یک کشور بین‌المللی در آورده است. این وضعیت بین‌المللی موجب می‌شود که ایران خواه‌ناخواه درگیر تعامل با سایر کشورها و بازیگران بین‌المللی دوست و دشمن باشد. به گونه‌ای که اگر ایران براساس درک و فهم درست از شرایط بین‌المللی به صورت فعال عمل نکند ناگزیر باید به کنش‌های دیگران واکنش نشان دهد. به تمثیل، ایران چون راننده‌ای است که در یک جاده بسیار شلوغ و خطرناکی رانندگی می‌کند که برای جان سالم به در بردن باید بیش از خود مواظب رانندگان دیگر باشد. زیرا، کوچک‌ترین بی‌احتیاطی و غفلیت مرگ او را در پی خواهد داشت. فرهنگ فراسرزمینی و دین فراملی ایرانیان نیز مستلزم نقش‌آفرینی و حضور فعال ایران در عرصه بین‌المللی است که شناخت روابط بین‌الملل از راه مطالعه آن را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد.

ششم، تصمیم‌گیرندگان، بازیگران و کشورها بر مبنای مفاهیم، مقولات و قالب‌های فکری خاصی به جهان روابط بین‌الملل می‌نگرند و بر پایه آن عمل می‌کنند. از این رو، شناخت مفاهیم و مقولاتی که دانشمندان، نویسندگان، تحلیل‌گران، روزنامه‌نگاران، سیاستمداران و سیاست‌گذاران برای توصیف و تحلیل پدیده‌ها و تحولات بین‌المللی به کار می‌گیرند لازم و ضروری است. چون بدون درک و فهم مفاهیم و معانی مشترکی که در سطح جهانی برای مطالعه روابط بین‌الملل به کار می‌رود امکان تحلیل و تبیین آن وجود ندارد.

اهداف کتاب

دلایل چرایی و ضرورت مطالعه روابط بین‌الملل به طور ضمنی برخی از اهداف این کتاب را نیز تعیین و تعریف می‌کند. زیرا، در این کتاب به مطالعه اصول و مبانی روابط بین‌الملل می‌پردازیم؛ اما افزون بر این، بعضی از اهداف دیگر نیز قابل ذکر است. این اهداف را می‌توان در دو سطح عملی و نظری خلاصه کرد. هدف نظری تبیین و توضیح ماهیت، مفاهیم و مقولات، رهیافت‌ها، پیش‌فرض‌ها و مفروضه‌های دانش و علم روابط بین‌الملل است. در سطح عملی نیز هدف، توصیف، تبیین و تحلیل پدیده‌ها، سازوکارها، ساختارها، فرایندها، موضوعات و مسائل، الگوها و نتایج بین‌المللی، از یک سو، و انگیزه‌ها، آرمان‌ها، اهداف و رفتار بازیگران بین‌المللی، از سوی دیگر، است.

به طور کلی اهداف عملی و نظری این کتاب را در این موارد می‌توان خلاصه

کرد:

۱. شناخت و توضیح اصول، مبانی، مفروضه‌ها، پیش‌فرض‌ها، رهیافت‌ها، مفاهیم و مقولات اصلی و بنیادی دانش روابط بین‌الملل.
۲. افزایش شناخت و درک صحیح از نظام بین‌الملل و چیستی و چگونگی عملکرد و کارکرد آن.
۳. شناسایی و شناخت بازیگران بین‌المللی و ماهیت، انگیزه‌ها، اهداف و رفتار آنان.
۴. تشخیص و تبیین مهم‌ترین پدیده‌ها، ساختارها، فرایندها، موضوعات، مسائل و الگوهای بین‌المللی.
۵. آشنایی با مهم‌ترین رهیافت‌ها و نظریه‌ها در مطالعه روابط بین‌الملل.
۶. تعریف و تبیین مفاهیم کلیدی و اساسی که دانشمندان و تحلیل‌گران برای مطالعه روابط بین‌الملل به کار می‌گیرند.
۷. توضیح و تبیین چگونگی تکوین و تکامل رشته روابط بین‌الملل و تحولات آن.
۸. توضیح الگوهای کلی حاکم بر روابط بین‌الملل و سیاست خارجی کشورها.

۹. آشناسازی دانشجویان با موضوعات و مسائل عمده روابط بین‌الملل و سیاست خارجی.

۱۰. تعلیم و تشویق دانشجویان به مطالعه انتقادی دیدگاه‌های موجود در رشته روابط بین‌الملل.

با این حال، بی‌تردید در این کتاب نمی‌توان همه سطوح، ابعاد و مسائل روابط بین‌الملل و سیاست خارجی را از تازه‌ترین بحران گرفته تا تعریف کلیه مفاهیم آن را به طور کامل مورد بحث و بررسی قرار داد. از این رو، سعی خواهد شد تا با بیان توضیح مبانی و اصول کلی و عام به مقولاتی پرداخته شود که ما را به درک و تحلیل مسائل و الگوهای کلی‌تری قادر و رهنمون می‌سازد که تحلیل رویدادهای گذشته، حال و آینده را ممکن و تسهیل می‌کند. مسائل و مواردی مانند اینکه علل موازنه و اتحادسازی در روابط بین‌الملل چیست؟ نقش و کارکرد قدرت در روابط بین‌الملل چیست و چه اندازه است؟ علل و عوامل تعیین‌کننده و تأثیرگذار بر امنیت ملی کشورها کدام‌اند؟ مهم‌ترین بازیگران بین‌المللی کدام‌اند و بر چه مبنایی به تعامل می‌پردازند؟ نظام بین‌الملل چه ماهیت و ویژگی‌هایی دارد و چگونه کشورها را تحت تأثیر قرار می‌دهد؟

روش مطالعه و تدوین کتاب

راه و روش‌های موجه و مقبول متعددی برای مطالعه و تجزیه و تحلیل روابط بین‌الملل و تدوین اصول آن وجود دارد. روش نخست، مطالعه دایرةالمعارفی و توصیفی-تاریخی است. در این شیوه، عقاید و اندیشه‌های افراد و مکتب‌های فکری مختلف در مورد روابط بین‌الملل از عهد باستان تا کنون روایت و توصیف می‌شود. دومین شیوه، مطالعه موضوعی روابط بین‌الملل است؛ به گونه‌ای که موضوعات و مقولات مختلفی مانند سیاست خارجی، دیپلماسی، منازعه و همکاری، جنگ و صلح، هم‌گرایی و واگرایی، موازنه قوا، مسابقه تسلیحاتی و غیره انتخاب و بررسی می‌شود. سومین روش، مطالعه و تحلیل نظری روابط بین‌الملل به منظور درک و دریافت کلی از الگوها و فرایندهای حاکم بر روابط بین‌الملل است. هدف اصلی این

روش، آشناسازی دانشجویان با رهیافت‌های نظری و پارادایم‌های رایج در رشته روابط بین‌الملل است. استدلال آن است که دانشجویان روابط بین‌الملل باید درک و شناخت کامل و صادقی از این رویکردهای نظری داشته باشند. زیرا، بدون این معرفت درست آنان از درک و فهم تکوین و تکامل نظری و عملی روابط بین‌الملل ناتوان خواهند بود. همچنین آنان از تشخیص و درک الگوها، مدل‌ها و تصاویر تلویحی که سیاستمداران، روزنامه‌نگاران و دانشگاهیان به طور مستمر در مواجهه با روابط و سیاست بین‌الملل به کار می‌برند عاجز خواهند بود.

افزون بر این، مطالعه و تبیین روابط بین‌الملل از این منظر ما را قادر می‌سازد تا به یک چارچوب مفهومی و الگوی کلی از تجزیه و تحلیل نظام بین‌الملل و واحدهای تشکیل‌دهنده آن دست یابیم. اهمیت دستیابی به یک چنین چهارچوب تحلیلی و مفهومی در آن است که بدون در دست داشتن چنین الگویی، دانش روابط بین‌الملل در حصار تنگ وقایع‌نگاری و مطالعات پراکنده و مقطعی نسبت به رویدادهای جهانی محدود می‌شود و دانشجویان نمی‌توانند ارتباط میان رویدادها و پدیده‌های بین‌المللی را به درستی و دقت درک کنند؛ به گونه‌ای که ممکن است این گونه تصور گردد که هر حادثه‌ای در روابط بین‌الملل منحصر به فرد است. از این رو، هدف این روش از مطالعه روابط بین‌الملل کشف و توضیح الگوها و قواعد کلی و نیز قانونمندی‌ها، هر چند موقت و مقطعی، در سیاست بین‌الملل است.

روش مطالعه روابط بین‌الملل به منظور تدوین و تبیین اصول آن در این کتاب، ترکیب و تلفیقی از روش‌های سه‌گانه پیش‌گفته است. به گونه‌ای که، از یک سو، سعی می‌شود، همانند رویکرد نظری، ماهیت، روندها، الگوها و فراگردهای روابط بین‌الملل و عوامل و کنشگران تأثیرگذار بر آنها از منظر مهم‌ترین رهیافت‌ها و قالب‌های نظری رایج در روابط بین‌الملل مورد بحث و بررسی قرار گیرد. هدف آن است که بدون جانب‌داری از یک رهیافت نظری خاص و تأکید بر آن، بازیگران بین‌المللی، نتایج بین‌المللی، اصول، مبانی و الگوهای کلی در روابط بین‌الملل از منظر رهیافت‌های مختلف توضیح داده شود. اگرچه، بعضی بر این باورند که به کارگیری روش علمی در مطالعه و تحلیل مسائل و موضوعات روابط بین‌الملل شاید نتیجه‌ای

بهرتر و معتبرتر برای درک صحیح آنها به دست دهد، اما استفاده صرف از یک نظریه و روش خاص برای تبیین روابط بین‌الملل و رفتارهای گوناگون واحدهای سیاسی کافی نیست. لذا ترکیبی از برداشت‌های علمی و تجارب اجتماعی و تاریخی بهتر می‌تواند واقعیت‌های موجود در صحنه روابط بین‌الملل را تبیین نماید.

از سوی دیگر، از آنجا که اتخاذ رهیافت نظری صرف نیز متضمن خطر تجریدی و انتزاعی شدن بیش از حد مباحث است، نخست، تلاش می‌شود از نمونه‌ها و مثال‌های عینی از جهان واقعی روابط بین‌الملل و پدیده‌های بین‌المللی برای ملموس شدن مفاهیم انتزاعی استفاده شود. به طوری که از رویدادهای جاری و تاریخ دیپلماسی به عنوان نمونه‌هایی برای توضیح مفاهیم انتزاعی کلی بهره‌برداری می‌شود. به سخن دیگر، تاریخ و مسائل و موضوعات جاری بین‌المللی به مثابه شواهدی است برای تبیین بهتر و بیشتر مفاهیم و دیدگاه‌های نظری مختلف در مورد روابط بین‌الملل.

دوم، موضوعات و مسائل روابط بین‌الملل نیز از منظر هر یک از رهیافت‌های نظری و قالب‌های فکری توضیح داده می‌شود. البته سعی بر این است که هر یک از این موضوعات و مقولات از منظر رهیافتی که مناسب‌تری با آن دارد مورد بررسی قرار گیرد و دیدگاه‌های سایر رهیافت‌ها در نقد و تکمیل آن طرح شود. از این رو، مفاهیم و موضوعات روابط بین‌الملل در این کتاب در چهارچوب چهار رویکرد کلی به سیاست جهان طرح و بررسی می‌شوند که عبارت‌اند از: سیاست قدرت و امنیت یا پارادایم واقع‌گرایی، سیاست وابستگی متقابل و جهانی شدن یا پارادایم لیبرالیسم، سیاست سلطه و مقاومت یا پارادایم انتقادی و سیاست هنجاری و انگاره‌ای یا پارادایم سازه‌نگاری. رویکرد اسلامی به روابط بین‌الملل نیز، به عنوان یک پارادایم ممکن، در سطح کلی طرح می‌شود.

ویژگی‌های کتاب

این کتاب واجد چند ویژگی است. اول، همان‌گونه که توضیح داده شد، در این کتاب از روش تلفیقی برای تبیین اصول و مبانی روابط بین‌الملل استفاده می‌شود.

دوم، در این کتاب سعی می‌شود، علاوه بر توصیف و مطالعه اصول روابط بین‌الملل، در دو سطح عملی و نظری، از منظرهای مختلف به نقد و بررسی آنها نیز پرداخته شود. زیرا، دانش روابط بین‌الملل در یک سیاق و بافت فرهنگی و اجتماعی خاصی شکل گرفته که بیشتر ناظر بر طرح و حل مسائل و موضوعات گریبان‌گیر این جوامع است. در حالی که ماهیت جهانی این رشته ایجاب می‌کند که دیدگاه‌های همه بازیگران بین‌المللی و جوامع ملی به روابط بین‌الملل و سیاست جهان طرح و تبیین شود. از این رو، مطالعه روابط بین‌الملل باید با علم و درک این واقعیت انجام شود.

سوم، به جای تحلیل روابط بین‌الملل از منظر رویکردها و چهارچوب‌های نظری خاص، به ویژه جریان اصلی و واقع‌گرایی، این کتاب رویکرد تکثرگرا دارد. به طوری که تا حد امکان مفاهیم، اصول و مبانی روابط بین‌الملل از منظر رهیافت‌های نظری مختلف توضیح داده می‌شود. افزون بر این، تلاش می‌شود تا این مطالعه همراه با نقد و ارزیابی باشد تا نقاط قوت و ضعف هر یک از نظریه‌ها و رویکردها مشخص گردد.

چهارم، در این کتاب سعی داریم تا به مطالعه و تبیین روابط بین‌الملل نسبت با ایران بپردازیم. یعنی توصیف و توضیح ابعاد عملی و نظری روابط بین‌الملل در ارتباط با جمهوری اسلامی ایران. زیرا، اگرچه رویدادها و پدیده‌های بین‌المللی کم و بیش یکسان‌اند، ولی تأثیر آنها بر کشورهای مختلف همسان نیست. این امر حتی باعث درک و فهم متفاوت از آنها در کشورهای مختلف می‌شود، که ایران نیز از این قاعده کلی مستثنی نیست.

از این رو، مطالعه و تبیین روابط بین‌الملل در ایران باید به گونه‌ای باشد که برای دانشجوی ایرانی ملموس‌تر و مبتلابه باشد. به ویژه، چگونگی تأثیرگذاری موقعیت ژئوپلیتیک ایران و ماهیت و هویت اسلامی جمهوری اسلامی بر روابط بین‌الملل و برعکس آن را باید مورد توجه قرار داد. بنابراین، از نمونه‌های عینی و تاریخی و حوادث و وقایع مرتبط با ایران برای تبیین مفاهیم و مقولاتی انتزاعی و تجریدی روابط بین‌الملل استفاده می‌شود.

سازماندهی کتاب

با توجه به اهداف علمی و آموزشی کتاب مباحث در قالب دو مجلد و دوازده فصل تدوین و تنظیم می‌شود. جلد اول کتاب مشتمل بر پنج فصل است. در فصل اول، مفهوم، ماهیت و موضوع روابط بین‌الملل در قالب تعریف مفاهیم، مطالعه موضوع و قلمروی روابط بین‌الملل توضیح داده می‌شود. بازیگران بین‌المللی، واحدهای تحلیل و سطوح تحلیل موضوع مطالعه دومین فصل است. در فصل سوم، نظام بین‌الملل، اجزاء و عناصر آن و سپس جامعه و نظم بین‌المللی بررسی می‌شود. فصل چهارم به بحث و بررسی مفهوم و پدیده قدرت در روابط بین‌الملل اختصاص دارد. به گونه‌ای که پس از مفهوم‌شناسی قدرت، ابعاد، چهره‌ها، انواع و عناصر قدرت تبیین می‌گردد. در فصل پنجم، موازنه قوا و موازنه‌سازی در روابط بین‌الملل و رابطه آن با تشکیل اتحادها و ائتلاف‌های بین‌المللی واکاوی می‌شود.

جلد دوم کتاب مشتمل بر هفت فصل است. معنا و مفهوم، ابعاد امنیت ملی، بین‌المللی و انسانی و رویکردهای نظری مختلف به مقوله امنیت در فصل اول توضیح داده می‌شود. فصل دوم به بحث و بررسی مفهوم و پدیده جنگ در روابط بین‌الملل اختصاص دارد. به گونه‌ای که نخست جنگ بین‌کشوری و سپس جنگ درون‌کشوری تبیین می‌شود. در فصل سوم واکاوی صلح بین‌المللی و علل و عوامل و انواع آن بیان می‌گردد. موضوع چهارمین فصل، مطالعه همکاری بین‌المللی و سپس رژیم‌های بین‌المللی و هم‌گرایی منطقه‌ای به عنوان مصادیق آن است. در فصل پنجم به توضیح اقتصاد سیاسی بین‌الملل و جهانی شدن می‌پردازیم. فصل ششم به بحث و بررسی نقش و تأثیر فرهنگ، دین و اخلاق در روابط بین‌الملل اختصاص دارد. سرانجام، سیاست خارجی و دیپلماسی نیز در واپسین فصل توضیح داده می‌شود.

سیدجلال دهقانی فیروزآبادی

تهران - خردادماه ۱۳۹۴